

NIETZSCHE'NİN KANTÇI "KENDİNDE ŞEY" ELEŞTİRİSİ*

Dilek BARUTÇU**
Taşkıner KETENCİ***

ÖZ

Kendinde şey kavramı Saf Aklın Eleştirisi'nin en önemli kavramlarından biridir. Kant'ın transendental idealizmi, 'bilginin nasıl meydana geldiği' sorununu daha önceki felsefi sistemlere göre tamamen farklı bir şekilde ele almayı amaçlar. Transendental idealizmi, konuyu ele alış tarzı bakımından daha farklı bir noktada konumlandırarak en temel yaklaşım Kant'ın kendinde şey ile 'görünüş' ikiliğine getirdiği yorumdur. Kant felsefesini savunan ya da reddeden birçok filozof özellikle kendinde şey kavramını tartışmış ve kendinde şey kavramından hareketle Kant'ı eleştiren bir felsefi tutum içine girmiştir. Kendinde şey kavramından yola çıkarak Kant'ı eleştiren filozoflardan biri de Nietzsche'dir. Ona göre Platon'un görünüşler ve düşünülür alan ayrımında olduğu gibi Kant epistemolojisinde de bir ikilik vardır. Bu ikilik görünüşlerin altında bir hakikat olduğu fikrini vurgulayan metafizik düşüncenin temelidir. Bu çalışmada Nietzsche'nin Kant'ın kendinde şey kavramına çok yönlü eleştirileri ve kavrama karşıt ileri sürdüğü birtakım argümanlar incelenecek, bu argümanların Kant'ın kendinde şey kavramını ne ölçüde temsil ettiği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kendinde Şey, Görünüş, Hakikat, Metafizik, Perspektivizm

NIETZSCHE'S CRITIQUE OF KANT'S "THING-IN-ITSELF"

ABSTRACT

The concept of the thing-in-itself is one of the most important notions in The Critique of Pure Reason. Kant's transcendental idealism aims to approach the problem of "how knowledge arises" in a completely different way from previous philosophical systems. The most fundamental aspect that distinguishes transcendental idealism in its approach is Kant's interpretation of the duality between the thing-in-itself and appearance. Many philosophers who have either defended or rejected Kant's philosophy have especially discussed the concept of the thing-in-itself, and from this concept, have developed philosophical positions critical of Kant. One of the philosophers who criticized Kant starting from the concept of the thing-in-itself is Nietzsche. According to him, just as in Plato's distinction between the world of appearances and the intelligible realm, there is also a dualism in Kant's epistemology. This dualism forms the basis of metaphysical thought, which emphasizes the idea that beneath appearances lies a deeper truth. In this study, Nietzsche's multifaceted critiques of Kant's concept of the thing-in-itself and the arguments he put forward against it will be examined, and the extent to which these arguments accurately represent Kant's notion of the thing-in-itself will be discussed.

Keywords: Thing-in-itself, Appearance, Truth, Metaphysics, Perspectivism

* Bu çalışma Dilek Barutçu'nun "Kant ve Nietzsche'de Kendinde Şey Tartışması" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr. Mersin Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi (bağımsız), E-Posta: dilekbarutcu@hotmail.com, ORCID:0009-0008-0361-7563, Mersin/Türkiye.

*** Prof. Dr. Mersin Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Felsefe Bölümü, E-Posta: ketenci@mersin.edu.tr, ORCID:0000-0001-9464-5341, Mersin/Türkiye.

Makalenin geliş tarihi: 13.07.2025

Makalenin kabul tarihi: 22.11.2025

Submission Date: 13 July 2025

Approval Date: 22 November 2025

Giriş

1781 yılında yayınlanan *Saf Aklın Eleştirisi* felsefi düşünmenin nesnelerinin belirlenmesi açısından yapısal bir dönüşüme yol açar. En azından sonraki iki yüz yıl için bütün felsefi düşünmenin gidişatını Kant felsefesi belirler. Kant'ın 'geleneksel metafizik' olarak adlandırdığı felsefi ve teolojik argumantasyona yönelik eleştirileri ve bir bilim olarak olanaklı metafiziğe ayırdığı sınırlı alan, Kant sonrası pozitivist felsefenin temellerini atar. Ne ki, Kant felsefesi Kant'ın hemen ardından ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin kilit noktalarından biri Kant'ın kendinde şey kavramıdır. Fichte ve Schelling'in eleştirileri, Hegel'in Kant eleştirilerinin temellerini oluştururken Schopenhauer'ın *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya* adlı kitabı başka bir açıdan Kant'ın kendinde şey kavramına eleştiriler yöneltir. Fakat Kant'ın kendinde şey kavramına yönelik en ağır eleştiriler Nietzsche'nin eserlerinde karşımıza çıkar.

Leibniz ve Wollf'un felsefelerinin açık olmayan bir biçimde de olsa, - Kant'ın kendinde şey adını verdiği- uzay, zaman ve tasarımlarımızın dışında duran nesnelere ilişkin bilgiyi olanaklı kılması, ilke bakımından Kant'ın metafizik eleştirisinin tam merkezine oturur. Bu bilgi bir kez meşru görüldüğünde, 'kendinde şeyleri bildiğimize inanırız'. Bu inançla sürekli çatışmaların savaş alanı olan ve sonunda Swedenborg'un kaleminde Kant'ın çağında en popüler biçimine ulaşan bütün metafizik¹ tarihi olumlanmış olur. Oysa Kant'ın yapmaya çalıştığı tam da böylesi bir metafiziğe ilişkin epistemolojik sınırlamalar bulmaktır.

Kant'ın dış dünyaya atfedilen tüm özellikleri şeyin kendisine dair özellikler olarak değil de öznenin şeylerle kurduğu ilişkilerin özellikleri olarak belirlemesi kendinde şey kavramını ortaya çıkarır. Kendinde şeye dair tartışma erken modern dönemde başlamış olmakla birlikte kavrama teknik anlamını Kant verir. Kant kendinde şey kavramını *Saf Aklın Eleştirisi*'nde² farklı bağlamlarda ele almış olsa da kavramın temelde iki anlamını birbirinden ayırır: Birinci anlamında "negatif anlamda noumen olarak" kendinde şey³ transendental idealizmin bir "sınır kavramı"⁴ olarak belirlenir. İkinci anlamında kendinde şey

¹ Kant'a göre sürekli çatışmaların savaş alanı olan ve daha sonra Swedenborg'da en popüler karşılığını bulan metafiziğin buradaki anlamı Aristoteles'in 'ilk felsefe' anlamında kullandığı metafizik değil, 'meta' sözcüğünün Orta Çağ'da kazandığı 'aşma' anlamına dayanan metafiziktir.

² Immanuel Kant, *Critique of Pure Reason*. çev. N. K. Smith, London: Macmillan and Co., Ltd, 1929.

³ Kant, *Critique of Pure Reason*, B307.

⁴ Kant, *Critique of Pure Reason*, B310.

ontolojik olarak insandan bağımsız bir varlık temeli oluşturur, yani görünüşlerin nedenidir.⁵

*Saf Aklın Eleştirisi'*nde Kant'ın kendinde şeye ilişkin görüşlerinin belirgin bir biçimde ortaya çıktığı yer Transendental Estetik'te uzay ve zamanı konu edindiği bölümdür. Transendental Estetik'te deneyden bağımsız ama deneyi mümkün kılan bir uzay ve zaman anlayışı ön plana çıkar. Görü (uzay ve zaman) aracılığıyla dış dünyanın (nesnelerin) tamamen öznde temsil haline gelmesi kendinde şeyde bize verili olanın yalnızca görünüşler olduğunu imler. Kant'a göre kendinde şey kendisi bilinmeyen ama görünüşlere neden olan zemindir. Burada görünüşün görü dikkate alınmaksızın kendinde olduğu hali problematik olarak kalırken nesneleri kendilerinde şeyler olarak bilemesek de görünüşlerin nedeni olarak düşünmek⁶ kendinde şeye mantıksal olarak bir yer açar.

Kant'ın kendinde şeye mantıksal olarak yer açması Kant sonrası felsefede kendinde şey kavramıyla ilgili eleştirilerin de odak noktasını oluşturur. Öyle ki Kant'ın sistemi ve sisteminin ortaya çıkardığı problemler Alman İdealizmi olarak bilinen bir dönemi başlatır. "Alman İdealizmi düşünürlerini derin ayrılıklarına, üstelik bilinçli karşıtlıklarına ve ihtilafta oldukları konulara rağmen bütünlüğe sahip bir grup haline getiren şey, en başta ortak sorun düzlemidir. Hepsi için de çıkış noktası, ortaya attığı sorunların bitmez tükenmez zenginliğiyle durmadan yeni çözüm girişimlerine yol açan Kant felsefesidir."⁷

19. yüzyılda Nietzsche'nin Kant eleştirisi kendinde şey ve görünüş ikiliğinin yol açtığı metafizik ikiciliğin üstesinden gelmeyi amaçlayan bir tür perpektivist düşünce biçimini ortaya koyar. Ona göre Kant'ın kendinde şey kavramı metafizik düşünce sisteminin en önemli temsillerinden birisidir. *Putların Alacakaranlığı -Hakiki Dünya'nın Sonunda Bir Masal Oluşu*⁸ bölümünde Nietzsche "sırasıyla Platoncu formları, Hristiyan Tanrısını ve Kantçı kendinde şeyi"⁹ ele alır. Onun kendinde şey eleştirisi aynı zamanda Batı metafiziği eleştirisidir. "[K]endinde şey ile görünüş arasındaki Kantçı ayrımın Nietzsche'nin eserlerinde ve notlarında tekrar tekrar ortaya çıkması ve çoğunlukla anahtar rol

⁵ Kant, *Critique of Pure Reason*, B344-522.

⁶ Kant, *Critique of Pure Reason*, BXXVII.

⁷ Nicolai Hartmann, *Fichte: Kantçılar ve Kant Karşıtları*, çev. S. Günenç, İstanbul: Fol, 2021, 32-33.

⁸ Friedrich Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*, çev. M. Tüzel, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2012.

⁹ Peter Poellner, *Phenomenology and Science in Nietzsche*. In K. A. Pearson (Ed.), *Companion to Nietzsche*, UK: Blackwell Publishing, 2006, 303.

oynaması şaşırtıcı değildir. Özellikle Nietzsche, daha önceki çalışmalarında bu Kantçı ayrımı onayladıktan sonra, sonunda kendinde şey kavramını reddeden ve böylece önceki felsefi geleneğin çoğuna hâkim olan metafizik ikiciliğin üstesinden gelen bir filozof olarak sıklıkla sunulmuştur."¹⁰

Kant'ta Kendinde Şey Kavramı

Transcendental Estetik'te kendinde şey görü kavramıyla birlikte inşa edilir. Kendinde şey kavramının inşa edilme süreci, Kant'ın bilme yetimizin ilk basamağı olarak gördüğü duyusallıkla (Sensibility/Sinnlichkeit) başlar. Kant *Transcendental Estetiğin* hemen başında bütün kitap için bir tür okuma kılavuzu olarak görülebilecek bir dizi tanım dile getirir. Burada dile getirilen ilk kavram görüdür: (Intuition/Anschauung). "Bir bilgi nesnelerle hangi yolda ve hangi araç yoluyla bağıntılı olursa olsun, onu onlarla dolaysızca bağlantılayan ve tüm düşüncenin araç olarak göz önünde tuttuğu şey görüdür."¹¹ Görü tanımının ardından duyusallık tanımı gelir. Duyusallık; bizim nesneler tarafından etkilenme tarzımız aracılığıyla tasarımlar oluşturma yetimizdir (alırlık/receptivity). Kant'a göre düşünce ister doğrudan isterse de dolaylı yoldan olsun görüler ve duyusallık ile ilişkilidir. Bize bir nesnenin verili olmasının görü dışında başka bir yolu yoktur.

Bu noktada duyum ve görü kavramı hakkında özel bir ayrım yapmak gerekmektedir. Kant duyum (Sensation/Empfindung) kavramını şu şekilde tanımlar: Bir nesnenin tasarım yetisi üzerindeki etkisi biz, o nesne tarafından etkilendiğimiz sürece duyumdur. Kant duyu kavramına dayanarak empirik görü (empirical intuition) kavramını oluşturur. Görü duyusal bir nesneyle ilişkili olarak düşünüldüğünde empirik bir görüdür. Empirik görü ve duyusallık kavramı Kant felsefesinin en önemli kavramlarından birinin sonuç olarak ortaya çıkmasını sağlar: Görünüş (appearance). Kant görünüş kavramını şöyle tanımlar: "Empirik bir görünüşün belirlenmemiş bir nesnesi."¹² Bu noktada Antik Yunan'dan devralınan içerik ve biçim tartışması, özellikle Aristoteles'in Platon eleştirisinin temelini oluşturan bu tartışma Kant'ın terminolojisinde de ortaya çıkar. Görünüşler söz konusu olduğunda duyum görünüşün içeriğidir, ancak

¹⁰ Mattia Riccardi, *Nietzsche's Critique of Kant's Thing in Itself*, Nietzsche-Studien, Berlin: Walter de Gruyter, 2010, 2-3.

¹¹ Kant, *Critique of Pure Reason*, B33.

¹² Kant, *Critique of Pure Reason*, B34.

görünüşler alanının çeşitliliğini-çokluluğunu (manifold) düzene kavuşturan şeyse görünüşün biçimidir.

Kant bilen öznde temellenen deneyden bağımsız bir uzay ve zaman anlayışı ortaya koyar. Uzay [ve zaman] saf bir temsildir, yani sonlu insan bilişinde zorunlu olarak önceden temsil edilen şeydir.¹³ Özneye bağlı ve öznde önceden temsil edildiği haliyle bir uzay-zaman anlayışı, kendinde şey kavramının da ortaya çıkma nedenidir. Kant’a göre duyusallığın biçimi olan uzay ve zaman “saf”tır. Şeyleri kendi dışımızda bir nesne ya da ‘görünüş’ yapan uzay ve zaman görüleridir. Burada görü, tasarım olarak tüm düşüncüyü önceleyen şeydir. Deneyden bağımsız olmasına karşın deneye konu olan ‘tekil’ ilişkilerle uzay-zaman bağıntısında karşılaşılır. Araştırılan şey deneyden bağımsız olmasına rağmen tekil bir şeyle doğrudan karşılaşma olasılığıdır.¹⁴

Dış duyuda nesneleri dışımızda ve tümüyle uzayda konumlandırırız. Uzayda nesnelerin biçimi, büyüklüğü ve birbirleriyle ilişkileri insan tarafından belirlenebilir.¹⁵ Başka bir ifadeyle kendi kurduğumuz uzay tasarımından yola çıkar, duyusallığın özne koşulları içinde uzayı tasarımlarız. Deneyin zorunlu koşulu olarak empirik olgusalığa işaret eden uzay görünüşlerin biçimini verir ama kendinde şeyle ilgili hiçbir şey vermez. Kant burada şu belirlemeyi yapar: Uzay tüm olanaklı deneyin zorunlu koşulu olarak empirik bir olgusalığa işaret eder. Uzaydaki ‘görünüşler’in hiçbirisi kendinde şey değildir yalnızca bir ‘görünüş’tür.¹⁶

Uzay dış duyunun biçimidir, zaman ise iç duyunun biçimidir. Kendinde şeyin mantıksal bir nesne olarak ortaya çıkışı zamanın ‘iç duyu’nun formu yani içsel durumumuzun formu olması yoluyla mümkündür. Zaman içsel durumumuzda tasarımların ilişkisini belirler.¹⁷ Böylece içsel durumumuzun belirleyici formu olarak zaman dışa ait görüde -uzayda- dile gelir. Başka bir ifadeyle kendinde şey kavramının inşasının ikinci aşamasında -birinci aşamada uzay dış duyunun formudur- zaman iç duyunun formu olarak belirleyici bir rol oynar. Zaman iç görünüşün saf biçimi olarak dışımızdaki görünüşlerin apriori koşuludur. Görünüşler -duyunun bütün nesneleri- zamandadırlar ve zorunlu bir tarzda zaman ilişkileri içinde bulunurlar. Bunun yanı sıra ister iç duyuya ait

¹³ Martin Heidegger, *Kant and the Problem of Metaphysics*, çev. Churchill, J.S, Bloomington: Indiana University Press, 1965, 49.

¹⁴ Heidegger, *Kant and the Problem of Metaphysics*, 48.

¹⁵ Kant, *Critique of Pure Reason*, B37-38.

¹⁶ Kant, *Critique of Pure Reason*, B45.

¹⁷ Kant, *Critique of Pure Reason*, B50.

olsunlar ister dış duyuya insanın ruhsal yapısının (mind-gemüt) belirlenimleri olarak bütün tasarımlar zaman görüşüyle ilişki içinde olup içsel bir konuma aittirler.

Uzay ve zamanı mevcut anlayışın tersine özneye bağlı formlar olarak belirleyen Kant, bilgisine sahip olacağımız tek şeyin dış dünyayla -nesnelerle-kurduğumuz ilişki biçimi olduğunu düşünür. Ona göre bilgisine açık seçik sahip olacağımız her şey 'nesneleri bilme tarzımızdır'; bilme tarzımızın dışında nesneleri 'kendinde' bilemeyiz ama onları bilme tarzımızı bilgiyle aydınlatabiliriz.¹⁸ "Ne ki nesneleri bilme yolumuz ne kadar aydınlatılırsa aydınlatılsın nesneler hep kendinde kalırlar ve onlara ulaşamayız. Bize verili olan tek şey görünüş olarak dünyadır."¹⁹ Duyusallık, zaman ve uzay formları aracılığıyla nesnelerin tasarımlarını oluşturma işlevi görür. Ancak bu tasarım kendinde nesneye dair hiçbir şey içermez. Yalnızca bir şeyin görünüşünü ve bizim bir şey tarafından etkilenme tarzımızı ortaya koyar.²⁰

154

Transcendental Estetik'te görü kavramıyla birlikte inşa edilen kendinde şey hiçbir deneye konu olamaz ve bilinemez. Fakat burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta vardır: Uzay ve zamandan kendinde şey olarak değil duyusallığın öznel bir koşulu olarak bahsediyor olsak da bu durum, uzay ve zamanın öznel bir ifadede karşılık bulduğu anlamına gelmez. Aksine Kuehn'un da vurguladığı gibi; "duyusallığın biçimleri olan uzay ve zaman 'kendinde şeylerin' öz nitelikleri değil, dünyaya dair bilgimizin öznel koşullarıdır sadece. Gelgelelim, dünyayı zamansal ve uzamsal görmekten başka bir seçeneğimiz olmadığından, uzam [uzay] ve zamandaki şeyler yani 'görünüm'ler [görünüşler] bizim için nesneldir. Kant bunların 'ampirik olarak gerçek' ama 'transcendental olarak ideal' olduklarını söyler."²¹

Kant felsefesinde uzay ve zamanın duyusallığın öznel bir koşulu olmasının zorunlu sonucu olarak ortaya çıkan kendinde şey kavramı, bu kavramın bir bilme

¹⁸ Bu da şu anlama gelir: Bilme tarzımızla bildiğimizi bilerek, bildiğimiz nesneler dünyasında bilim yapabilir, bilgi ortaya koyabiliriz.

¹⁹ Kant, *Critique of Pure Reason*, B60.

²⁰ Kant B60'ın devamında şeylere dair bilgimizin ısrarla algılama tarzımızdan başka bir şey olmadığını ve bize özgü olan bu algılama tarzını incelememiz gerektiğini söyler. Ona göre "İlgilendiğimiz şey yalnızca budur (With this alone have we any concern)" (Kant, 1929B, s. 60). Kant'ın akıl yürütmesinin, Gorgias'ın "Hiçbir şey yoktur, olsa bile bilinemez, bilinse bile bir başkasına aktarılamaz" cümlesiyle benzerlik taşıdığı iddia edilebilir. Oysa buradaki temel fark Gorgias'ın duyusal dünyayı bir gerçeklik olarak ele alması, Kant'ın ise duyusal dünyayı bir gerçeklik olarak değil, bir görünüş olarak ele almasıdır.

²¹ Manfred Kuehn, *Immanuel Kant*, çev. B. O. Doğan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017, 238.

nesnesi olarak nasıl düşünüleceği sorusunu beraberinde getirir. Bu kavram aracılığıyla dünyanın aynı zamanda bir temsil olduğu fikri de sunulur. Anja Jauernig, *The World According to Kant*²² kitabında, Kant'ın kendinde şey kavramını nasıl düşünülebilir kıldığını iki yoldan anlayabileceğimizi söyler. Ona göre;

Birincisi, Kant'ın kendinde şey kavramı geniş bir ontolojik soru olarak alınabilir. Ne tür şeyler bunlar? Özellikleri nelerdir? Kant'ın eleştirel felsefesinde kendinde şeylerin ontolojik statüsü nedir? İkincisi, Kant'ın düşünme ve biliş/bilme yetisi (*cognition*) kuramına göre, kendinde şeyler hakkında anlamlı düşüncelere sahip olup olamayacağımız, varsa bunu nasıl bilebileceğimize dair bir soru olarak görebiliriz. Kavramlarımız onlara neyle atıfta bulunur? Onlara düşüncemiz aracılığıyla bilişsel olarak erişmeyi nasıl başarabiliriz? Varsa bunların ne tür bir bilişi bizim için mümkündür?²³

Böylece Kant felsefesinde kendinde şey kavramının biri ontolojiyle, diğeri epistemolojiyle ilgisinde iki ayrı yönü ortaya çıkar. Kendinde şey kavramının ontoloji açısından ele alındığında öne çıkan problem, kendinde şeylerin ne tür şeyler olduğu ya da ne gibi özellikler taşıdığıdır. Öte yandan epistemolojiyle ilgisinde ele alındığında, kendinde şey kavramının nasıl olup da öznenin bilmesine konu olduğu ve bu kavramın özne için anlamlı olup olmadığı problemidir.

Kendinde şey kavramı gerek ontoloji gerekse epistemoloji bağlamında ele alındığında, ilk olarak olanaklı deneyin sınırlarının ötesine geçilemeyeceğini gösteren bir sınır kavramı olarak karşımıza çıkar. Burada duyusal olanla düşünülür olanı bir sınır çizgisi varmış gibi ayıran kendinde şey, bir akıl kavramıdır. Kendinde şey duyusallık yoluyla elde ettiğimiz duyu nesneleri ile düşünülür kavramları birbirinden ayıran ve bu ikisinin bir arada olamayacağını bildiren kavramdır. Bir sınır kavramı olarak kendinde şey ilkin negatif anlamdadır. Kavramın böylesi bir negatif anlamda olması Kant'ın bilgi alanını olanaklı deneyle sınırlı tutmasından kaynaklanır. Ona göre anlama yetisi olanaklı deneyin sınırları içinde kaldığında yalnızca görünüşleri bilir, kendinde şeyi bilemez. O halde kendinde şey deneye dayanmadığı için bilinemez olarak kalır.

²² Anja Jauernig, *The World According to Kant*, United Kingdom: Oxford University Press, 2021.

²³ Jauernig, *The World According to Kant*, *Preface and Acknowledgments*, xi.

Kant'a göre görünüşün görü dikkate alınmaksızın (nesnenin onu algılayan bir özne olmaksızın) kendinde olduğu hali görünüşün diğer yüzü olan kendinde şeydir. Böylesi bir kendinde şey Guyer'e göre "uzaysal ve/veya zamansal özelliklerden yoksun bazı tuhaf nesneler değildir; daha ziyade, uzaysal ve zamansal özellikler, şeyleri kavrayışımızın bir versiyonundan basitçe çıkarılır."²⁴ Nesneleri kendi başına bırakmak, onlara kendinde şey demek, 'şey'lerin bizi etkilemediği halinin ne olduğunu sormaktır. Görünüştten ve tasarımdan bağımsız şeylerin -kendinde şeyin- nasıl olduğu sorusu Kant açısından cevaplanabilir bir soru değildir. Nesnelerin birer görünüş ya da tasarım olmasıysa, nesnenin görünüşten bağımsız bir halini mantıksal olarak ortaya çıkarır. Çünkü Kant'a göre "bu nesneleri kendilerinde şeyler olarak bilemesek de, yine de en azından onları kendilerinde şeyler olarak düşünebilmeliyiz, aksi halde görünen hiçbir şey olmadan görünüşler olabileceği saçma sonucuna varmalıyız."²⁵

Kant'ın kendinde şeye mantıksal olarak yer açması kendinde şeyi düşünülür bir nesne haline getirir. Deneye dayanmayan ve yalnızca düşünülür olarak kalan her şey, herhangi bir tasarımı yapılamayacağından sadece duyusalılık için değil, anlama yetisi açısından da problematiktir. "Bir numen (noumenon) kavramı, yani duyusal bir obje olmayan, tersine kendinde şey (Ding an sich) olan ve bu haliyle saf anlının [aklın] deneyi ilişki kurmadan kendi içinde düşünebildiği böyle bir şeyin kavramı ona mantıksal bir imkan tanımış olsak bile, bu yüzden her zaman problematik olarak kalır."²⁶

Bu bağlamda kendinde şeyin, B310'da numen ve transendental nesne kavramlarıyla ilişkisinde ele alınan yeni anlamı ortaya çıkar. Kendinde şey numen kavramıyla ilişkisinde; düşünülecek şeyin bir kavramı; transendental nesne kavramıyla ilişkisinde görünüşle ilişkilendirdiğim nesnedir. Kant, numen ve fenomen ayrımını yaparken 'fenomen'i görünüşler olarak duyu nesneleri, 'numen'i ise anlama yetisi varlıkları olarak kabul eder.

Kant bu kabulden yola çıkarak anlama yetisinin numeni bilip bilemeyeceğini sorgular. Ona göre 'duyusal görünün olmadığı bir numen' anlayışı negatiftir fakat 'duyusal olmayan görünün bir nesnesi olarak numen' anlayışı pozitifdir. Çünkü duyusal görünün olmaması, başka bir görü türünü ya da bir tür zihinsel görüyü gerektirdiğinden -ve böyle bir görü türü olmadığından-

²⁴ Paul Guyer, *Kant*, çev. D. Soysal, İstanbul: Say Yayınları, 2022, 125.

²⁵ Kant, *Critique of Pure Reason*, BXXVII.

²⁶ Ernst Cassirer, *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi*, çev. D. Özlem, İstanbul: Notos Kitap, 2017, 288-289.

böylesi bir numen bizim için hiçbir zaman mümkün değildir. Bu bağlamda Kant “duyusallık öğretisi aynı zamanda negatif anlamda numen öğretisidir” der.²⁷ Böylesi bir numen öğretisi şeylerle ilgilidir.

Kant numen kavramını duyuların nesnesi olarak değil de, kendinde şey olarak (yalnızca saf anlama yetisi yoluyla) düşünülen bir şeyin kavramı²⁸ olarak tanımlar. O numen kavramının kendisinde hiçbir çelişki bulmaz ve numen kavramını duyusal görünümün kendinde şeyler alanında geçerli olmadığını göstermek için gerekli de bulur. Başka bir deyişle numen kavramı herhangi bir şey ortaya koymaz ama duyusallığı sınırlaması bakımından kullanıma açıktır. *Bu bağlamda*; “bir numeni ancak olumsuz olarak kavrayabiliriz, yani numenin ne olamayacağını söyleyebiliriz.”²⁹

Tam bu noktada belirtmek gerekir ki; teorik akılda bir sınır ve deneyi aşan negatif bir kavram olan numen ya da kendinde şey, sonrasında ideler öğretisinde ve pratik akılda ‘koşulsuz’u tanımlayacak ve teorik akıldaki negatif anlamından kurtulacaktır. “Teorik akılda karanlık içinde kalan ve aklın bilinemez olana yönelmesinin sonucu ortaya çıkan kendinde şey pratik akılda “özgürlük öğretisine bağlantılandırılmasıyla aydınlık kazanır.”³⁰ Ayrıca Kant *Yargı Gücünün Eleştirisi*’nde kendinde şeyin bir ide olarak anlama yetisine sistematik bir tamlik verdiğini söyler ve kendinde şey ile ‘görünüş’ arasında bir bağıntı olduğuna vurgu yapar. Cassirer’e göre “*Yargı Gücünün Eleştirisi* kendinde şey (Ding an sich) ile ‘fenomen’ arasındaki ikiliği (dualizmi) tam bir kesinlikle saptar ama yine de bu ikilikle bağdaşır haldedir.”³¹

O halde kendinde şey kavramının biri bilginin sınırı olan, diğeri bilenemez olanların düşünülür olabileceğine işaret eden iki anlamı ortaya çıkar. Birinci anlamında kendinde şey duyusallık yoluyla alınan nesnenin mantıksal formlarla bir tasarıma indirgenmesi sonucu ‘nesnenin kendisi’nin bilinemez olan yanıdır. Böylesi bir kendinde şey *Transcendental Analitiğin* konusudur. İkinci anlamında kendinde şey duyulur dünyanın dışında olan ‘Tanrı, ruh ve özgürlük’ gibi metafizik kavramların düşünülür olabileceğine işaret eden yanıdır. Bu yanıyla da *Transcendental Diyalektiğin* konusudur. Kendinde şey; ilk anlamda nesnenin kendi olduğu halidir, ikinci anlamda *Transcendental Diyalektiğe* konu olan Tanrı, ruh ve özgürlük gibi metafizik nesneleri gösteren düşünsel idealardır.

²⁷ Kant, *Critique of Pure Reason*, B307.

²⁸ Kant, *Critique of Pure Reason*, B310.

²⁹ Kuehn, *Immanuel Kant*, 242.

³⁰ Cassirer, *Kant’ın Yaşamı ve Öğretisi*, 290.

³¹ Cassirer, *Kant’ın Yaşamı ve Öğretisi*, 481.

Kant'a göre her iki anlamında da kendinde şeyi düşünmek bir gerekliliktir. Birinci anlamında bilgi biçimlerimizden bağımsız tüm nesneler için bir konum formüle etmek ve tutarlı bir fenomenal bilgiye sahip olmak için kendinde şey gereklidir. İkinci anlamında ise hem bilimin kendisi için düzenleyici ideler olarak hem de ahlaki eylemler gerçekleştiren özneler olarak kendinde şeyi düşünmek gereklidir. Böylece *Transcendental Analitik*'te anlamca olumsuz olan kendinde şeyin *Transcendental Diyalektik*'te olumlu bir anlama dönüştüğünü söylenebilir:

Elbette Kant, kendilerinde şeyler üzerinde bu tür olumlu düşünme için uygun bağlamı dikkatlice çizer ve bunu yaparken mümkün olan farklı yanılsama anlamlarına (...) dikkat çeker. [Bu tarz bir bağlama dikkat edilmezse] yargı yetisinin bir hatasıyla kategorilerin yalnızca 'yanlış uygulanmasıyla' ile ilgili bir yanılsama olduğunu bize hatırlatır (...) yani bağlam tamamen epistemolojiktir ve olası bilgi teorileri arasındaki bir tartışmayla ilgilidir; örneğin var olan her şeyin bir nedeni olduğu konusunda hemfikir olunabilir, ancak bu kendinde şeyler hakkında bir bilgi olarak da yorumlanabilir. Bu teoriyi eleştiri yoluyla, deneyim biçimlerinin açıklanması ve savunulmasıyla düzeltiyoruz ve böylece bu epistemolojik bağlamda kendilerinde şeylerin tartışılmasının tamamen belirsiz olduğunu savunuyoruz. Kant, bundan, herhangi bir deneyimin sınırlarını aşan nesnelerin Tanrı, ruh ya da bazı görüşlerin bütünü gibi nesnelerin bilgisine sahip olduğumuzu iddia ettiğimiz gerçek diyalektik yanılsamayı ayırır. Bununla birlikte, yanıltıcı olanın bu nesnelerin kendilerinin varsayımı değil, kullanımlarının yanlış anlaşılması olduğuna işaret eder.³²

Kant *Transcendental Diyalektik*'te kendinde şeyi saf aklın idealarının bir nesnesi haline getirir. Aklın malzemesi idealar olduğu için akıl böylesi bir kendinde şeyi düşünebilir. Düşünülebilir bir varlığın mantıksal olarak kabul edilmesi aklın empirik kullanımıyla hiçbir çelişki yaratmaz. Aksine aklın saf kullanımı salt düşünülür varlıkları varsayar. Bu yönüyle kendinde şeyin *Transcendental Diyalektik*'teki düzenleyici³³ anlamı da ortaya çıkar.

³² Pippin, *Kant's Theory of Form: An Essay on the Critique of Pure Reason*, 205-206.

³³ Kendinde şeyi düzenleyici anlamı içinde ele almak, şeyleri 'görünüşlerin zemini'ne yerleştirmek, 'görünüşlerin zemini olarak konumlandırmak, kavramı deneyimle ilişkisinde empirik bir düzeyde ele almak yani nesne ile duyumsama arasındaki ilişkiyi deneysel temel içine yerleştirmek anlamına gelir. Kant, transcendental ideaları (ruh, Tanrı ve evren) görünüşleri düzenlemeye yardımcı olan düzenleyici ilkeler olarak ele alır. Saf aklın

Nietzsche'nin Kendinde Şey Eleştirisi

Nietzsche'nin başta *Güç İstenci* olmak üzere kaleme aldığı çeşitli metinlerde Kant'ın kendinde şey kavramına çok yönlü eleştiriler getirdiği ve kavrama karşıt birtakım argümanlar ileri sürdüğü görülür. Kant'ı kendinde şey kavramıyla ilgili tartışmalı bir konuma getiren, onun “nesneleri değil, nesneleri algılama tarzını biliyor olduğumuzu” iddia etmesidir. Kant'a göre özne ya da duyuların öznel doğası ortadan kalktığında zamandaki tüm nesneler hatta uzay ve zamanın kendisi bile ortadan kalkar.³⁴ Kant bu düşünce temelinde *Saf Aklın Eleştirisi* boyunca “şeylerin kendilerini değil, görünüşlerini biliriz” der.

Kant'ın bu düşüncesi, Nietzsche'de şeyler hakkındaki bilgimizin yalnızca *yorum ve değerlendirmelerden* ibaret olduğu *perspektif* odaklı bir görüşe karşılık gelir. Bu bağlam içinde Kant'ın ‘şeylerin kendilerini değil, algılama biçimleri yoluyla görünüşlerini biliriz’ söylemiyle, Nietzsche'nin ‘şeyler üzerindeki yargılarımızın çeşitli perspektif açılardan oluşturduğumuz yorum ve değerlendirmelerden’ ibaret olduğunu ifade etmesi, her iki filozofun ‘şeylere yalnızca kendi yerleştirdiğimiz formları biliriz’ iddiasında hemfikir olduğunu gösterir. “Nietzsche, Kant'ın tüm eleştirel girişimine son derece şüpheyle yaklaşır, ancak nesnelere bize göre sahip oldukları biçimleri verenin biz olduğumuz fikri onun tüm kalbiyle onayladığı ve benimsediği bir fikirdir.”³⁵

Nietzsche şeylerin ya da dünyanın yorum ve değerlendirmelerle yüklü olduğunu düşünüyor olsa da Kant'ın aksine şeylerin kendilerine ait bir doğalarının olduğu fikrini kabul etmez. Zira insan bilgisinin sınırları ötesinde nesnelerin kendi başlarına bir doğası olduğu fikri Nietzsche'nin eleştirdiği türden bir metafizik anlayışı temsil eder. Ona göre Kant, görünüş ve kendinde şey ayrımı yaparken aslında geleneksel metafizikten böyle bir mirası

kavramları anlamına gelen transendental idealar görünüşlerin bilgisi içinde özel bir görevi yerine getirir: “Bu görev B365-A307’de ‘koşulsuz olanı anlamak yoluyla elde edilen koşullu bilgiyi bulmak ve böylece birliğin tamamlanmasını sağlamak’ olarak tanımlanır” (Pippin 1987: 206). Kant’a göre aklın mantıksal kullanımı tam da bu birliği sağlama amacıyla evrensel ve koşulsuz olana yöneliktir. Böylelikle transendental ideaların düzenleyici kullanımı; koşulsuz olanı bularak birliğin tamamlanmasını sağlamakta kendini gösterirken, herhangi bir sistematik bilgiyi tesis etmedeki ‘düzenlilik’ varsayımını da dile getirir. Bu yaklaşım bütüncül ve birlik içinde olan bir bilgi sistemi talebi anlamına gelir.

³⁴ Kant, *Critique of Pure Reason*, B59.

³⁵ Stephen Houlgate, *Kant, Nietzsche and the ‘Thing in Itself’*, *Nietzsche Studien*, 22(1), 2010, 125. <https://doi.org/10.1515/9783110244410.115>

devralmıştır. Bu miras felsefe tarihinde Platon'dan beri süregelen, şeyleri 'görünüş' ve 'kendinde' olarak ayıran metafizik düşüncenin bir ürünüdür.

Nietzsche'ye göre metafizik düşüncenin bir ürünü olan kendinde şey her şeyden önce kendi içinde çelişkili bir kavram olduğu için eleştirilmelidir. *Tragedya'nın Doğuşu, Ahlakdışı Anlamda Doğruluk ve Yalan Üzerine* gibi erken dönem eserlerinde ve *İnsanca Pek İnsanca*'da Nietzsche, kendinde şeyin kavranılabilirliğini reddettiğini henüz ortaya koyamaz. Başka bir deyişle *Tragedya'nın Doğuşu* ve *Ahlakdışı Anlamda Doğruluk ve Yalan Üzerine*'de epistemolojik kaygılarla Kantçı kendinde şey ayrımını onaylar gibi görünür. Nietzsche bu eserlerinde 'metafizik dünya' ve kendinde şeye karşı bilinemezci (agnostik) bir yaklaşımda bulunurken, kendinde şeyin kavranılabilirliğini reddedişi *İyinin ve Kötünün Ötesinde* § 16'daki pasajda ortaya çıkar. Nietzsche *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'de kendinde şey kavramının *contradictio in adjecto* olduğunu ifade eder.³⁶ kendinde şey kendisine yüklenen sıfat bakımından çelişkilidir. Burada bilme özne ve nesne tarafından tahrifata uğratılmamış gibi saf ve ilişkisiz olarak ele alınır. Ona göre kendinde şey kavramıyla ilgili Kant'ın en büyük çelişkisi kendinde şeyi tüm ilişkilerden bağımsız olarak düşünmesidir.

160

Nietzsche nesnenin niteliklerinin ancak bilen öznenin diğer nesnelerle kurduğu ilişkiler yoluyla bilinebileceğini söyler. İçinde yaşadığımız dünya 'kendinde' bir dünya değil başlı başına bir 'ilişkiler' dünyasıdır. "Bu şekilde yorumlanan bir dünyada hiçbir şey kendinde veya kendi içinde olduğu gibi değildir; var olan her şey, onu çevreleyen diğer güçler veya şeyler üzerinde hareket etmenin ve onlara tepki vermenin -etkilemenin ve onlardan etkilenmenin- belirli bir yoludur. Bir şeyin diğer şeylerle olan ilişkilerinin ötesinde veya arkasında hiçbir şey yoktur; aslında böyle bir 'ötesi' yoktur."³⁷ Kendinde şey zihinden -zihnin ilişki kurma biçimlerinden-bağımsız bir nesne kavramına işaret ettiği için anlamsız ve boş bir kavramdır. Bu nedenle "... kendinde şeyin homerosvari bir kahkahadan fazlasına layık olmadığını: çok fazla şeymiş, hatta her şeymiş gibi göründüğünü, ama aslında boş, yani anlamının boş olduğunu" anlamak gerekir.³⁸

Kant'ın kendinde şey ve görünüş ayrımı yaparak kendinde şeyin bilinemeyeceğini savunması Nietzsche için metafizik ve karanlık noktadır. Ona

³⁶ Friedrich Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, çev. M. Tüzel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2020, 16.

³⁷ Houlgate, *Kant, Nietzsche and the 'Thing in Itself'*, 137.

³⁸ Friedrich Nietzsche, *İnsanca Pek İnsanca*, çev. M. Tüzel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2023, 15.

göre kendinde şey kavramı ya da numenal alan nesnel idealizm için bile söz konusu olamaz. Zira kendinde şeyin bilinemez olması onun sadece ‘fikir’ ya da ‘temsil’ olarak kalması, “*bildiğimiz her şeyde gizli kalan bir şey olduğu*” anlamına gelir.³⁹ Nietzsche’ye göre Kant’ın kendinde şeyleri duyularımızın ötesine yerleştirerek onlar hakkında herhangi bir şey bilemeyeceğimizi iddia etmesi, böyle bir kavram hakkında konuşmanın pek bir anlamı olmayacağı sonucunu da beraberinde getirir. “Nietzsche, bir şeyi diğer tüm şeylerden ayrı olarak ele alma, yani kendinde bir şeyi ele alma fikrindeki algılanan içsel tutarsızlığa saldırarak kendinde şeyi saçma olmakla suçlar.”⁴⁰ Dolayısıyla “kendinde şey yoktur.”⁴¹

Nietzsche dünyayı sürekli değişen bir nitelikte tanımladığı için mantık kurallarından özellikle ‘özdeşlik ilkesi’nin kendinde şey eleştirisiyle yakından ilgili olduğunu düşünür. Öyle ki kendinde şeyin mantıksal olarak kabul edilmesi, görünüşün kendisiyle özdeş bir nesnesini varsaymayı gerektirir. Benzer biçimde çelişmezlik ilkesi de gerçek dünyanın kendisiyle çelişmediğini, değişmediğini varsaydığı için bu ilke aracılığıyla değişim ve oluş olumsuzlanır. Değişim ve oluş yerine değişmeyen ve çelişmeyen ‘hakikat’ geçer.

Nietzsche’nin özdeşlik ilkesine getirdiği eleştirinin bir benzeri nedensellik kategorisiyle ilgilidir. Nietzsche nedensellik kategorisine iki farklı açıdan eleştiri yöneltir: Bunlardan ilki, Kant’ın deneyim nesnelerine uygulanması gerektiğini ifade ettiği nedensellik ilkesini görünüşlerin nedeni olarak kendinde şeylere uygulandığı argümanla ilgilidir. İkinci eleştirisi ise neden ve etki arasında zorunlu bir ilişki olduğuna dair geliştirilen argümanla ilgilidir. Kant bir taraftan nedensellik kategorisini deneyim alanıyla -görünüşlerle- sınırlarken, diğer taraftan görünüşlere neden olan deneyimin ötesinde bir kendinde şey olduğunu öne sürer. Nietzsche’ye göre nedensellik ilkesinin hem görünüşlerle -deneyimle- sınırlı olması hem de görünüşün nedeni olarak deneyim ötesinde bulunan bir varlığa işaret etmesi Kant düşüncesinin içine düştüğü bir kısır döngüdür.⁴²

³⁹ David B. Allison, *Nietzsche Knows No Noumenon*, USA: Duke University Press, 1981, 301.

⁴⁰ James Cartledge, *An Analysis of Nietzsche’s Repudiation of the Kantian Conception of the ‘Thing in Itself’*, Manchester: Manchester Metropolitan University, 2014, 28.

⁴¹ Friedrich Nietzsche, *The Will to Power*, çev. W. Kaufmann, R. J. Hollingdale, Newyork: Vintage Books, 1968.

⁴² Oysa Kant SAE’de böylesi bir nedeni “düşünülür neden” olarak anlamamız gerektiği konusunda ısrar eder. Zira nedensellik uzay ve zamanda bulunan görünüşlere uygulanan bir kategoridir. Duyusallıkla bağlantılı biçimde görünüşlere uygulanamayan nedensellik yalnızca mantıksal anlama sahiptir. Şeyleri ifade etmenin iki farklı yoludur. Dolayısıyla Kant’ın burada “neden” kavramını sıradan deneyimde kullandığımız anlamda kullanmadığını, deneyimlerimizin sınırlarını aşan empirik olmayan bir nedenselliği ima etmediği söylenebilir.

Nietzsche'nin kendinde şeye ilişkin belki de en sert eleştirisi, görünüş-kendinde şey ayırımından kaynaklanan 'deneyimin ötesi, duyuların ötesi, görünüşlerin 'ötesi' gibi söz öbeklerinin oluşturduğu 'ötesi' söylemidir. Ona göre bu söylemin temeli Kant'ın kendinde şey kavramının, deneyimleri aşan bir öte dünya varsayımı ortaya çıkarmasından kaynaklanır. Nietzsche'ye göre böylesi bir öte dünyanın sonunda 'gerçek dünya' olduğu kabulü, en incelikli şekilde kendinde şey kavramında işlenir. Öyle ki Kant'ın görünüşlerin ötesinde kendinde şeyler alanı olduğunu dile getirmesi, daha önce dini düşüncede ortaya çıkan 'öte dünya' fikrinin sadece teorik bir halde dile getirilmesidir.

Nietzsche'nin burada reddettiği şey yalnızca Platoncu-Hristiyan ikili dünya anlayışı değil, aynı zamanda Kant'ın erişilemeyen bir kendinde gerçeklik düşüncesiyle gerçek-görünür dünya ayırımına ahlaki bir değer yüklemesidir. Ona göre "Hakiki dünya, ulaşılamaz, kanıtlanamaz, vaat edilemez, ama şimdiden bir avuntu, bir yükümlülük, bir buyruk olarak düşünülmüştür (...) fikir yüceltilmiştir, solgun, kuzeyli, Königsbergli olmuştur."⁴³ Nietzsche'ye göre 'nesnelerin onları algılayan özne dışında bir doğaya sahip olduklarını bilemeyeceğimiz ama algılayan özne dışında bir doğaya sahip olduklarını düşünebileceğimiz' fikri kendinde şeyin pratik değerini açığa çıkarır; Tanrı ve özgürlüğe alan açar. Özellikle Kant'ın kendinde şeyler olmadan özgürlüğe ve Tanrı'ya alan açamayacağımızı dile getirmesi, Nietzsche açısından 'bilinmeyen alanı korunmanın avantaja dönüşmesi'dir.

Nietzsche'ye göre Kant'ın "numen-fenomen ayırımı, numene olumsuz bir şekilde 'Grenzbegriff' [sınır kavramı] olarak bakılsa bile yine de deneyimin olanağı için gerekli koşul olan nesnel bir alanın varlığını ima eder. Bu kavramın Kant'ın etik yazılarında daha sonraki olumlu kullanımı, Nietzsche tarafından Kant'ın hala geleneksel dinsel 'Zweiweltenlehre' terimleriyle düşündüğünün ve açıkça olmasa da örtülü olarak metafizik yaptığını gösteren başka bir kanıt olarak kabul edilir."⁴⁴ Diğer bir ifadeyle Nietzsche'ye göre Kant'ın -kendinde şey ve görünüş ayırımı yaparken her ne kadar kendinde şeyi epistemolojik bir sınır kavramı olarak olumsuz bir anlamda belirlemiş olsa da- kavramın pratik kullanımında kendine şeye olumlu bir anlam yüklemesi onun geleneksel Batı metafiziğinin iki dünya doktrinine bağlı kaldığının göstergesidir. "Kant, belki de kendi sistemine zarar verecek şekilde uzay, zaman ve nedenselliğin dışında

⁴³ Friedrich Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*, çev. M. Tüzel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012, 25.

⁴⁴ Rudiger H. Grimm, *Nietzsche's Theory of Knowledge*, Berlin, Newyork: Walter de Gruyter, Library of Congress Cataloging in Publication Data, 1977, 60.

kendinde şeylerin var olduğunu ileri sürmüştü. Ancak *Ding an sich*, tam da Nietzsche'nin 'dondurmak' istediği bir kavramdır, çünkü bu, 'görünen dünyanın' değersizleştirilmesine yol açar."⁴⁵ Kendinde şey kavramı deneyimlediğimiz ve görünüş olarak adlandırdığımız alanın örtük inkarıdır. Kendinde şeylere inanmak, şeylerin deneyimden bağımsız kendilerinde olduğu gibi varsayılmasını gerektirdiğinden, bu kabul deneyimlerle elde edilen empirik gerçekliğin tamamen farklı olduğu sonucunu ortaya çıkarır: Dünyanın gerçek doğası onun empirik olarak bildiğimiz halinden farklıysa o halde "kendinde bir şey"dir. Oysa Nietzsche'ye göre empirik dünyanın ve perspektifsel tahminlerin dışında "başka" varlık, "gerçek" varlık, "asıl varlık" yoktur – çünkü bu eylemsiz ve tepkisiz bir dünyanın ifadesidir.⁴⁶

Son olarak Nietzsche'nin kendinde şey kavramıyla ilgili bir başka eleştirisi dil üzerinedir. Ona göre doğrudan deneyimlediğimiz görünüşler- dil ve kavramsallaştırmalar yoluyla 'işaretlere/sembollere' dönüşür. Nesneler dille işaretlenmiş kurgusal/mitsel bir anlatımdan başka bir şeyi ifade etmez. "Aklın ve insanın uyum sağlama ve iletişim kurma kapasitesinin bir ürünü olan dil, aklın onu inşa ederken yaptığı her türlü hatanın kurbanı olmalıdır. Eğer akıl ön varsayımlarda bulunursa, bunlar dile yansıyacaktır ki Nietzsche de bunun gerçekleştiğini öne sürer."⁴⁷ Bu bağlam Nietzsche'ye göre dilin ve kavramsallaştırmaların nesneyi tahrif ettiği, çarpıttığı anlamı açığa çıkarırken, aynı zamanda dili bir tür kurgusal işaretlere/sembollere indirgeyen bir yaklaşımdır. "Kelimelerin ve kavramların mecazi doğası, kendinde olduğu gibi yargı ve gerçek arasında bir uygunluğu engeller. Nietzsche Wittgenstein'le 'onun Tractatus'ta söylediği gibi dilin dünyayı resmettiği' konusunda aynı fikirde değildir. Ne dil ne de kavramlaştırma *Wesen der Dinge*'yi, [şeylerin özünü] keşfettiremez. Dilin ifade etmeye çalıştığı 'hakikat' metaforlar ve antropomorfizmlerden oluşur."⁴⁸ Nietzsche'nin dilin metaforik doğasına ilişkin teorisi geleneksel hakikat anlayışını zayıflatarak hakikatin antropomorfik doğasını ifşa eder. Ona göre 'kendinde' (an sich), 'şey', 'ben', 'töz' gibi kavramlar şeylere dayatılan bir kurgudur.

⁴⁵ Arthur C. Danto, *Nietzsche as Philosopher*, New York: Columbia University Press, 2005, 78.

⁴⁶ Nietzsche, *The Will to Power*, 568.

⁴⁷ Cartledge, *An Analysis of Nietzsche's Repudiation of the Kantian Conception of the 'Thing in Itself'*, 21.

⁴⁸ George J. Stack, *Nietzsche's Critique of Things in Themselves*, New York: State University of New York at Brockport, 1980, 39.

Nietzsche'nin Kant Eleştirisinin Sınırları

Nietzsche'nin kendinde şeyle ilgili öne sürdüğü bu argümanlardan yola çıkarak Kant'ı ve kendinde şey kavramını bazı açılardan yanlış yorumladığı söylenebilir. İlk olarak Nietzsche kendinde şeyin çelişkili bir kavram olduğunu dile getirerek kendinde şeyi saçmaya indirger. Oysa Kant felsefi tartışmaların zeminini oluşturan bilgi sınırları dahilinde olmayan fakat düşünülebilir olan kendinde şeyin kendi içinde çelişkili bir kavram olduğu fikrine iki temel argümana bağlı kalarak karşı çıkar: Bu argümanlardan ilki kendinde şeyin mutlak bir ontolojik kapsama sahip olduğu için çelişkili olmadığıdır. İkincisi ise eğer kendinde şeyler olmasaydı görüşlere neden olan hiçbir şey olmayacağı argümanıdır. Nitekim Kant'a göre asıl çelişki bu olurdu. Bu durumda kendinde şey çelişkili değildir, kendinde şeyin görüşlerin nedeni olarak var olduğunu apriori biliriz.

164

Nietzsche, Kant'ın kendinde şeylerin görüşlerin nedeni olduğu fikrinden yola çıkarak *Transcendental Analitiğin* temel tezlerinden biri olan nedensellik kategorisinin yalnızca empirik nesnelere uygulanabileceği tezine karşı bir eleştiri yöneltir. Nietzsche'ye göre Kant kendinde şeyleri görüşlerin nedeni olarak belirlerken kategorilerin yalnızca deneye uygulanabileceğini iddia ettiği kendi kuralını ihlal etmiştir. Oysa daha önce Fichte ve Schelling tarafından da dile getirilen bu eleştiri Nietzsche'nin Kant'ın ontoloji açısından 'iki dünya görüşü'nü onayladığı varsayımından kaynaklanır. Kant'ın kendinde şey ve görüş ayrımının ikili bir dünya anlayışı ileri sürdüğünü iddia etmek oldukça tartışmalı bir varsayımdır. Öte yandan Kant SAE'de "görüşlerin nedeni olarak kendinde şey" argümanından kaynaklanan böylesi bir nedenselliği 'düşünülür neden' olarak anlamamız gerektiği konusunda ısrar eder. Kant nedenselliğin uzay ve zamanda bulunan görüşlere uygulanan bir kategori olduğunu defalarca vurgular. Duyusallıkla bağlantılı biçimde görüşlere uygulanamayan nedensellik ise yalnızca mantıksal anlama sahiptir: Şeyleri ifade etmenin iki farklı yoludur. Dolayısıyla Kant'ın kendinde şey ve görüş ayrımı 'iki dünya görüşü' yerine 'şeyleri ifade etmenin iki farklı yolu' olarak yorumlanırsa 'neden' kavramının burada sıradan deneyimde kullandığımız anlamda kullanılmadığını, deneyimlerimizin sınırlarını aşan empirik olmayan bir nedenselliği ima etmediğini söyleyebiliriz.

Kant'ın kendinde şey ve görüş ayrımının kökeninde bir nesneyi düşünmekle bilmek arasındaki ayrım yatar. Kant kendinde şeyler ve görüş arasında ayrım yaparken kavramsal veya anlamsal bir bölünmeye işaret etmiş,

iki ayrı varlık alanını (ikili bir dünyayı) değil, bir ve aynı varlık alanındaki nesneleri düşünmenin veya tanımlamanın iki farklı yolu olduğunu savunmuştur. Burada konu temsillerimizin farklı bir varlık alanına tekabül ettiğini nasıl bildiğimiz değil, temsillerimize hangi koşullar altında evrensel ve zorunlu geçerlik verebileceğimizdir. Dolayısıyla Nietzsche'nin kendinde şeye karşı ileri sürmüş olduğu 'iki dünya' yorumunun Kant'ın yanlış okunmasına dayalı bir argüman olduğu söylenebilir. Nietzsche kendinde şeye karşı bu argümanı geliştirirken (rüyaların yorumlanmasında olduğu gibi) insan psikolojisinden, tarihten ve başka açıklamalardan yola çıkıyor gibi görünmektedir.

Nietzsche'nin bir diğer eleştirisi Kantçı kendinde şey kavramının öte dünyayı varsayan dinsel bir düşünce biçimini inşa ettiğine yönelik argümanıdır. Ona göre Kant Hristiyanlığa hiçbir gönderme yapmadan Hristiyanlığın iddialarını doğrulamak için yazar. Oysa gösterildiği üzere Kant'ın kendinde şey kavramı, Nietzsche'nin iddia ettiği gibi bu dünyanın ötesinde var olan gerçek dünya anlayışı öne sürmez. Kant kendinde şey ve görünüş ayrımı yaparken ontolojik olarak ayrı dünyalara işaret eden ayrı varlık alanlarını değil, aynı varlık alanına sahip nesnelerin biri düşünülür diğeri bilinebilir iki özelliğine vurgu yapar. Başka bir ifadeyle görünüşler ve kendinde şeyler biri bilinebilir, diğeri bilinemez olan aynı şeylerdir (bkz. A. Wood aynılık teorisi).⁴⁹

Bununla birlikte Kant bilen özneyi kendinde şeyden kopararak 'bilme'nin hangi koşullar altında gerçekleştiğini belirlemek ister. Nietzsche'nin kendinde şeye yönelttiği vurgulu eleştiri ise genel olarak belirli bir metafiziğin iddialarını açığa vuran bir eleştiridir. Oysa Kant metafizik bir dünyanın olasılığı üzerinde ısrar etmez. Nietzsche de bilgiye ya da daha genel olarak hakikate ilişkin ortaya koyulan düşüncelerin varlığın herhangi bir özünden ziyade insan zihninin yapısını yansıttığı inancıyla Kant'ı takip eder. Fakat Nietzsche'nin Kant'a ve kendinde şeye yönelik eleştirisinin temelinde 'bilme'nin ya da dünyayı "belirleme" çabasının sadece umutsuz bir uğraş değil -dünya kendi içinde kökten belirsiz olduğundan- aynı zamanda tutarsız bir uğraş olduğu fikri vardır.

Nietzsche'nin kendinde şey eleştirisi güç istenci kavramıyla yakından ilişkilidir. Ona göre temel bir gerçeklik olan güç istenci var olan her şeye nüfuz eder. Her bir güç odağı diğer güç odakları üzerinde etkide bulunur, aynı şekilde diğer güç odaklarından etkilenir. Bu görüşe göre dünya düşünülebilir karakteri açısından belirlendiğinde güç istencinden başka bir şey değildir.⁵⁰ Nietzsche'nin

⁴⁹ Allen W. Wood, *Kant*, çev. A. Kovanlıkaya, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2009.

⁵⁰ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 36.

oluş dünyasını 'kendinde' bir güç istenci olarak ifade etmesi ve bu dünyanın düşünülebilir karakteri üzerinde durması, eleştirmiş olduğu metafizik geleneğinin bir parçası olduğu yönündeki düşünceyi destekler yönde görülebilir. Zira güç istencine ilişkin vizyonu bir yandan 'kendinde' kavramına yönelik eleştirinin merkezini oluştururken diğer yandan dünyanın 'kendinde' ne olduğunu anlatıyor gibidir.

Nietzsche *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'de, dünyanın hem 'kendinde' hem de 'düşünülebilir karakteri' açısından ne olduğunu ifade ederken, "dünyaya içerden bakıldığında, 'düşünülebilir karakteri' açısından belirlendiğinde -güç istemi olurdu, ondan başka bir şey değil" der.⁵¹ Nietzsche'nin dünyayı düşünülür karakteri açısından güç istenci olarak yorumlaması Horstmann'a göre "doğanın özüne, doğanın kendinde ne olduğuna ilişkin bir fikir verme iddiasında [bulunur]."⁵² Bununla birlikte Nietzsche, Kant'ın görünüş ve kendinde şey ayrımını şiddetli bir şekilde eleştirip bu ayrımı ortadan kaldırmak için çaba göstermiş olsa da onun görünüş, şey, kendinde, hakikat, gerçeklik, gibi kavramları kendi metinlerinde koruduğu görülür. (Örneğin WP -Güç İstenci- § 532'de 'an sich' sözcüğünü aynen kullanır).⁵³

166

Bu eleştiri yoluyla birçok yorumcu Nietzsche'nin *Güç İstenci* teorisini, kendinde şeyin farklı bir versiyonu olarak okur. Bu okuma *Güç İstenci*'ne kendinde şey kavramı aracılığıyla metafizik bir anlam yükler. Riccardi, Nietzsche'nin bu kavramın farklı kullanımlarını birleştirdiğini ve özellikle Kant'ın orijinal kavramı ile Schopenhauer'ın oldukça alışılmışın dışındaki anlayışı arasında ayrım yapmayı başaramadığını vurgular. Ona göre Nietzsche sık sık 'güç istenci'nden gerçekliğin çekirdeği olarak söz ederek onu dünyanın 'özü' olarak tanımlar.⁵⁴

Nietzsche'nin oluş kavramıyla ilgili öne sürdüğü argümanların da Kantçı kabule bağlılık olduğunu düşünen yorumcular vardır. Doyle'a göre bu bakış açısı Nietzsche için, kendinde olan, yani bilişsel çarpıtmalarımızdan ve yalınlaştırmalarımızdan bağımsız olarak dünyanın, kökensel akış içinde

⁵¹ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 36.

⁵² Rolf-Peter Horstmann, *In Beyond Good and Evil, Introduction*, edited by Rolf-Peter Horstmann and Judith Norman, UK: Cambridge University Press, 2002, xxvi.

⁵³ Nietzsche'nin WP 532'de "in themselves" sözcüğünü doğrudan kullandığı cümle şöyledir: "Peki, çok daha eski olması ve çok daha önceleri işlemesi gereken, 'kendilerinde' farklı olan durumları aynı ve benzer kılan bu işlev nedir?" (Vurgu bana aittir).

⁵⁴ Riccardi, *Nietzsche's Critique of Kant's Thing in Itself*, 18.

olduğunu ileri süren bir anlayıştır.⁵⁵ Kant'ın bilinçten bağımsız, bilinemeyen bir kendinde şeyler alanını sisteminde koruması gibi Nietzsche de perspektiflerimizden, bilişsel çarpıtmalarımızdan ve basitleştirmelerimizden bağımsız dünyanın kendinde akış/oluş halinde olduğu bilinemeyen bir yönünü vurgular. Nietzsche'nin oluşa ilişkin görüşlerini bu şekilde okumak onu tam da aşmak istediği Kantçı ikiliğin içine sokar. Oysa diğer taraftan Nietzsche'nin oluşa ilişkin düşüncelerinin hem ontolojik -sabit, değişmez bir varlığın olamayacağı- hem de epistemolojik -bilgimizin de değişmeye ve gelişmeye açık olması olarak- bir okuması yapıldığında bu zorluk ortadan kalkar.

Bazı yorumcular Nietzsche'nin Kant'ın kendinde şey kavramını başlı başına yanlış anlayarak kendinde şeye yönelik öne sürdüğü argümanların başarısız olduğunu düşünür. Bu yorumcuların başında James Cartlidge gelir. Cartlidge'ye göre Nietzsche'nin kendinde şey kavramını yanlış yorumlamasına dair göstergeler onun eleştirilerinin sosyolojik ve metafizik olmak üzere iki yönlü ele alınmasıyla mümkündür.⁵⁶ Nietzsche'nin kendinde şeyi sosyolojik argümanlarla ele almasının en temel göstergesi kendinde şey fikrinin kökenine dair insan psikolojisinden ve tarihten yola çıkmasıdır. Bu durum, Nietzsche'nin düşüncelerinde en açık biçimde Kant'ın görünüş-kendinde şey ayrımını insani bir hata olarak gördüğü gerçek/görünür dünya ayrımı olarak yorumlamasında görülür.

Nietzsche'nin kendinde şeyi metafizik argümanlar yoluyla ele aldığı konum ise rüyaların yanlış anlaşılmasıyla başlar. "Uygarlığın en başında insan, rüyasında ikinci bir gerçek dünyayı tanıdığını sanıyordu; işte tüm metafiziğin kökeni budur. Rüya olmasaydı dünyanın bölünmesi için bir neden bulunmazdı."⁵⁷ Başka bir ifadeyle ilkel insanın rüyasında ikinci bir gerçek dünya tanıdığını düşünmesiyle dünya ikiye bölünür ve 'metafizik dünya' kavramı buradan doğar. Böylesi bir metafizik dünya kavramı Nietzsche'ye göre kendinde şey kavramının da kökenidir.

Bir başka yorumcu Maudemarie Clark'a göre Nietzsche'nin *Ahlak dışı Anlamda Doğruluk ve Yalan Üzerine*'deki hakikat eleştirisi tamamen bir kendinde

⁵⁵ Tsarina Doyle, *Nietzsche'nin Kant Temellüğü*, çev. M. Topuz, *İçinde Özne Dergisi* (ss. 241-266), Konya: Çizgi Kitabevi, 2019, 263.

⁵⁶ James Cartlidge, *An Analysis of Nietzsche's Repudiation of the Kantian Conception of the 'Thing in itself'* de Nietzsche'nin kendinde şeye yönelik saldırısını metafiziksel ve sosyolojik olarak iki türe ayırmayı önerirken bu iki eleştiri arasında özellikle sosyolojik argümanlarda öne sürülen düşüncelere daha çok dikkat edilmesi gerektiğini vurgular.

⁵⁷ Nietzsche, *İnsanca Pek İnsanca*, 5.

şey fikrinin kabulü üzerinden ilerler. Clark, Nietzsche'nin birçok eserinde ortaya koyduğu tahrifat tezini, 'hakiki dünya' ya da 'gerçekliği', kendine bir şeyle ilişkili olarak varsaydığı için geliştirebildiğini düşünür. Clark'a göre Nietzsche hakikati inkar ederken onu sürekli 'gerçek' dünyaya bağlar. Bu bağlamda Clark Nietzsche'nin perspektivizminin hakikate ilişkin Neo-Kantçı bir yorum olduğunu düşünür.⁵⁸

Kant kendinde şeyle ahlakın, dinin ve bilginin alanını sınırlar, bu alanların kötüye kullanımlarını yasaklar ve yetkilerini aşmalarını engeller fakat düşünülebilir olmasında hiçbir çelişki görmediği her bir dini ve ahlaki idealin nesnel geçerliğini ortaya koyarak eleştirilemezliğini korur. Nietzsche'ye göre Kant, bilgiyi görünüşlerle sınırlayarak görünüşü aşan 'gerçekliklere' olan inancı teşvik eder. Ona göre Kant aklın teorik işleyişinde bilinmeyen olarak kalan kendinde şeyi pratik akılda nesnel, geçerli ve zorunlu bir ilkeye dönüştürerek eleştirmiş olduğu geleneksel metafiziğin düşünce biçimini devam ettirir.

168

Nietzsche'ye göre Kant'ın kendinde şey ve görünüş ayrımı aklın sınırlarını aşan dinsel bir düşünce ve inanışa, bir tür ahlaksallığa izin veren bir alan açarken eleştirel felsefe akıl yoluyla kavranamayan tam da bu nedenle artık akla, belli bir türden rasyonaliteye gereksinim duymayan inançları (modern inanış biçimlerini) ortaya çıkarmıştır. Kant'ın metafizik eleştirisiyle birlikte akıl her türlü inancın dayanağı olmaktan çıkmış, böylelikle dinsel olanın geri dönüşü söz konusu olmuştur. "[M]etafiziğin sonu, mutlak inanışın, hiç ayrım gözetmeden, herhangi bir dini (veya 'şiiysel-dinsel') şeklinin akıl yoluyla meşrulaştırılmasına varmıştır. Başka bir deyişle: Metafiziğin sonu, tüm mutlak iddiaları akıldan kovacağım derken, dinsel olanın coşkulu bir geri dönüşü halini" almıştır.⁵⁹ Kant'ın metafizik eleştirisi böylelikle inanmanın her türünü meşru kılmıştır. İncanın akıldışılaştırılması (akılla kavranamayan bir inanç), düşüncenin kendisini genel olarak dinselleştirmiştir. Dolayısıyla "Bu inançlardan her biri, bilginin görüş açısından artık eşit derecede meşrudurlar; bu meşruluğu sağlayan şey ise kendilerini *sadece* inanç olarak görmeleridir."⁶⁰

⁵⁸ Maudemarie Clark, *Nietzsche on Truth and Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

⁵⁹ Quentin Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, çev. K. Kahveci, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022, 62.

⁶⁰ Meillassoux, *Sonluluğun Sonrası*, 65.

Sonuç

Kant *Saf Aklın Eleştirisi*'nde ve *Pratik Aklın Eleştirisi*'nde kendinde şey kavramını farklı bağlamlarda ortaya koyar. *Transcendental Analitik*'te olumsuz bir anlama sahip olan kendinde şey *Transcendental Diyalektik*'te düzenleyici anlamı dikkate alındığında görece olumlu bir anlama sahip olur. Bununla birlikte Kant'a göre kendinde şey kavramının aklın pratik kullanımında özgürlük idesiyle birlikte düşünülmesi bir gerekliliktir. Kant felsefesinin ve kendinde şey kavramının sonraki filozofların düşünceleri üzerindeki etkisi incelendiğinde Nietzsche'nin Kantçı kendinde şey ve Batı metafiziği eleştirisinin temelinde Kant sonrası felsefenin (Alman idealizminin) etkisinin olduğu söylenebilir.

Nietzsche'ye göre her şey ancak ilişkiler ve şeylerin birbirleri üzerinde yaratmış oldukları etkilerden meydana geldiğinden tüm ilişkilerden bağımsız bir kendinde şey kendi içinde çelişkili bir kavramdır. Bir şey ancak diğer şeylerle ilişkisinde kavranabileceği için kendinde şey anlamı ve işlevi itibarıyla içsel bir tutarsızlığa sahiptir. Bu bağlamda ilişkilerden bağımsız duyu ötesine yerleştirilen kendinde şeyin bilinemez olması metafizik ve karanlık bir noktadır. Nietzsche'nin uzay ve zamandan bağımsız bir kendinde şey ve duyu ötesi transcendental idea fikrini reddetmesinin temelinde, olan her şeyin doğada ve bu doğayı çevreleyen uzay ve zamanda, ilişkilerin birbirleri üzerindeki etkilerden meydana geldiğini düşünmesi yatar.

Nietzsche'ye göre uzay ve zamandan bağımsız bir kendinde şey ve duyu ötesi transcendental idea fikri deneyimleri aşan bir öte dünya varsayımı ortaya çıkarır. Kendinde şey ve görünüş ayrımı ikili bir dünya anlayışının felsefi, dini ve pratik zeminini sunar. Bu anlayış biçimi kendisini sıradan duyuusal deneyimlerde açığa vurmayan, temsillerimizden bağımsız 'kendinde' yapısı olan erişilemez 'gerçek bir dünya' olarak ortaya koyar. Nietzsche için Kantçı kendinde şey ve görünüş ayrımından kaynaklanan böylesi bir gerçek dünya anlayışı gerçekten var olan her şeyi -oluş dünyasını- tamamen olumsuzlar. Onun oluş dünyasını olumsuzlayan görünüş ve kendinde şey ayrımına karşı çıkmasının en önemli sebeplerinden birisi bu ayrımın metafizik bir düşünme biçiminin kaynağı olmasıdır. Nietzsche'ye göre metafizik, tüm düşünme biçimleri içinde bölünmüş bir yaşam biçimini temsil ederken doğası gereği yıkıcıdır. Burada Nietzsche'nin metafiziğe yönelik eleştirisi dine ve dinin ortaya çıkardığı ahlaki ve kültürel zorunluluklara yönelik bir eleştiridir. Ona göre Kant'ın kendinde şeyi bilinemez fakat mantıksal anlamda düşünülebilir kılması dinsel bir metafizik doğurur. Nietzsche bu dünyayı ve değerleri olumsuzlayan öte dünya fikrinin felsefi

kökeninin Platon'un idealar ve görünüşler, Kant'ın kendinde şey ve görünüş ayrımı olduğunu savunur.

Çalışmada gösterildiği üzere Kant'ın kendinde şey ve görünüş ayrımını biri bilginin sınırlarını gösteren diğeri sentetik apriori yargıların olanağıyla ilgili işlevini göz önüne alarak yaptığı düşünüldüğünde Nietzsche'nin Kant'ı ikili bir dünya yaratmakla ve geleneksel metafiziği olumlamakla suçlamasının yanlış bir Kant okuması olduğu ileri sürülebilir. Zira Kant'ın kendinde şey ve görünüş ayrımının ikili bir dünya anlayışı ileri sürdüğünü iddia etmek oldukça tartışmalı bir varsayımdır. Kant SAE'de "görünüşlerin nedeni olarak kendinde şey" argümanından kaynaklanan nedensellik ilkesini 'düşünülür neden' olarak anlamamız gerektiği konusunda ısrar eder. Kant'ın kendinde şey ve görünüş ayrımını 'iki dünya görüşü' yerine 'şeyleri ifade etmenin iki farklı yolu' olarak yorumlamak kendinde şeyin mantıksal kullanımını ortaya çıkaran bir işleve sahiptir.

170

Dolayısıyla Kant kendinde şeyi duyusal görümüzün nesnesi olmayan ve insan bilgisinin sınırlarını belirleyen negatif anlamı içinde görmemiz gerektiği konusunda ısrar eder. Kendinde şey gerçek bir nesne kavramı gibi görünse de tek uygun kullanımı bilginizi görünüşlerle sınırlamaktır. Kant'a göre kendinde şey nesnenin duyumsamadan bağımsız, kendinde varoluş tarzıyla ilgili bilinmeyen ama düşünülebilir olan yönüdür. Kendinde şeyin sınırlayıcı bir anlam taşıyan bu yönünü yitirmek onun ontolojik açıdan görünüşlerden farklı olduğunu ve görünüş dünyasının arkasında metafizik bir dünyanın var olduğunu ima etmesi anlamına gelir. Oysa Kant'ın kendinde şeyin negatif anlamı üzerindeki bu ısrarı onun iki dünya teorisi öne sürdüğü argümanını çürütür.

KAYNAKÇA

- Allison, David B. *Nietzsche Knows No Noumenon*. Durham: Duke University Press, 1981.
- Cartlidge, James. *An Analysis of Nietzsche's Repudiation of the Kantian Conception of the 'Thing in Itself'*. Manchester: Manchester Metropolitan University, 2014.
- Cassirer, Ernst. *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi*. Çeviren Doğan Özlem. İstanbul: Notos Kitap, 2017.
- Clark, Maudemarie. *Nietzsche on Truth and Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Danto, Arthur C. *Nietzsche as Philosopher*. New York: Columbia University Press, 2005.
- Doyle, Tsarina. "Nietzsche'nin Kant Temellüğü." Çeviren Metin Topuz. *İçinde Özne Dergisi*, 214–266. Konya: Çizgi Kitabevi, 2019.
- Grimm, Rüdiger H. *Nietzsche's Theory of Knowledge*. Berlin and New York: Walter de Gruyter, 1977.
- Guyer, Paul. *Kant*. Çeviren Deniz Soysal. İstanbul: Say Yayınları, 2022.
- Hartmann, Nicolai. *Fichte: Kantçılar ve Kant Karşıtları*. Çeviren Saygın Günenç. İstanbul: Fol Yayınları, 2021.
- Heidegger, Martin. *Kant and the Problem of Metaphysics*. Translated by James S. Churchill. Bloomington: Indiana University Press, 1965.
- Houlgate, Stephen. "Kant, Nietzsche and the 'Thing in Itself'." *Nietzsche Studien* 22 (2010). <https://doi.org/10.1515/9783110244410.115>.
- Horstmann, Rolf-Peter. "Introduction." In *Beyond Good and Evil*, edited by Rolf-Peter Horstmann and Judith Norman. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Jauernig, Anja. *The World According to Kant*. Oxford: Oxford University Press, 2021.
- Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*. Translated by Norman Kemp Smith. London: Macmillan and Co., Ltd, 1929.

- . *Prolegomena*. Çeviren Ioanna Kuçuradi and Yusuf Örnek. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2000.
- Kuehn, Manfred. *Immanuel Kant*. Çeviren Bülent O. Doğan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Meillassoux, Quentin. *Sonluluğun Sonrası*. Çeviren Kağan Kahveci. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Nietzsche, Friedrich. *The Will to Power*. Translated by Walter Kaufmann and R. J. Hollingdale. New York: Vintage Books, 1968.
- . *Beyond Good and Evil*. Edited by Rolf-Peter Horstmann and Judith Norman. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- . *On Truth and Lies in a Nonmoral Sense*. In *The Nietzsche Reader*, edited by Keith A. Pearson and Duncan Large, 114–123. Oxford: Blackwell Publishing, 2006.
- . *Putların Alacakaranlığı*. Çeviren Mustafa Tüzel. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.
- . *İyinin ve Kötünün Ötesinde*. Çeviren Mustafa Tüzel. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- . *İnsanca Pek İnsanca*. Çeviren Mustafa Tüzel. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023.
- . *Ecce Homo*. Çeviren Mustafa Tüzel. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023.
- Pippin, Robert B. *Kant's Theory of Form: An Essay on the Critique of Pure Reason*. New Haven: Yale University Press, 1987.
- Poellner, Peter. *Phenomenology and Science in Nietzsche*. In *A Companion to Nietzsche*, edited by Keith A. Pearson, 297–313. Oxford: Blackwell Publishing, 2006.
- Riccardi, Mattia. *Nietzsche's Critique of Kant's Thing in Itself*. *Nietzsche Studien* (2010).
- Stack, George J. *Nietzsche's Critique of Things in Themselves*. Brockport: State University of New York at Brockport, 1980.
- Wood, Allen W. *Kant*. Çeviren Aliye Kovanlıkaya. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2009.